

Εισαγωγικό Σημείωμα

Νεκταρίας Καραντζή

Χρειαστήκαν τρία χρόνια έρευνας, μελέτης και ήχογραφήσεων για να ολοκληρωθεί τό συνολικό έργο, μέρος του οποίου κρατάτε στα χέρια σας. Ύπηρξε όνειρο και θερμή επιθυμία μου να ήχογραφήσω μία συλλογή αφιερωμένη στην Παναγία, που να περιέχει όχι μόνο κάποιους από τους πιο άριστοτεχνικούς Ύμνους της, αλλά επίσης τραγούδια της Έλληνικής Παράδοσης που αναφέρονται στο όνομά Της.

Γιά τους Ύμνους γνώριζα, εκ των προτέρων, ότι δέν θά υπήρχε πρόβλημα επιλογής, μιās και ή όρθόδοξη Ύμνογραφία μας είναι γεμάτη από συνθέσεις απάραμιλλης όμορφιάς για τήν Χάρη της. Ός προς τά Παραδοσιακά Τραγούδια, όμως, δέν ήξερα τί ύλικό έπρόκειτο να ανακαλύψω.

Πρίν ξεκινήσω συστηματικά τήν έρευνα, είχα υπόψη μου βέβαια κάποιες σκόρπιες μελωδίες και στίχους, αλλά ούδέποτε περίμενα να βρώ τόσα πολλά παραδοσιακά τραγούδια για όλες σχεδόν τίς «Παναγιές» τής Ελλάδας. Η Παναγία ή Πορταϊτίσσα, ή Σουμελά, ή Σκιαδενή, τής Τήνου, τής Πάρου, τής Πάτμου, ή Άνωγειανή, και πλήθος άλλων όνομαστών θεομητορικών προσκυνημάτων έχουν τή δική τους ξεχωριστή θέση στην καρδιά και τήν τέχνη του άνωψμου λαϊκού ποιητή. Είναι, άν μή τί άλλο, συγκινητική και ύποδειγματική ή πίστη, ή αγάπη και ή έλπίδα στο πρόσωπο τής Παναγίας, αυτών των ανθρώπων, όπως φανερώνεται στα τραγούδια εκείνης τής άλλης εποχής, τής άλλης Ελλάδας, που σπαράγματά της διασώθηκαν στη φωνή των παππούδων μας, στο τραγούδι και τίς ιστορίες τους.

Στά τραγούδια εκείνα, μπορεί κανείς να βρεί όχι μόνο τήν άγνή πίστη, αλλά και τή θεόπνευστη τέχνη. Τό πρόσωπο τής Παναγίας αγαπήθηκε όσο λίγα στην ελληνική παράδο-

ση. Τά γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς συνδέθηκαν μέ τήν πίστη στόν Θεό, οἱ στίχοι περιπλέχθηκαν μέ προσευχές καί ἕνας ἄμεσος διάλογος, μέ ἀπλότητα καί παρρησία, ἀνοίχθηκε ὅταν ὁ λαϊκός ποιητής ἀπευθυνόταν σέ Ἐκείνη. Ἴσως μία ἀπό τίς πιό ὁμορφες παρακλήσεις τῆς Παράδοσης πού ἔχει ποτέ εἰπωθεῖ στήν Παναγία, βρίσκεται σέ ἕναν στίχο ἀπό τό τραγούδι πού ἔλεγαν οἱ γυναῖκες τῆς Καλύμνου καθῶς ἀποχαιρετοῦσαν τούς ἄνδρες καί τά παιδιά τους πού ἔφευγαν γιά τό μεγάλο καί ἐπικίνδυνο ταξίδι τῶν σφουγγαράδων: «Παναγιά μου, Παναγιά μου θάρρος καί παρηγοριά μου/Παναγιά μου, Παναγιά μου, δῶσε ἄερα στήν καρδιά μου»... Ἀκούγοντας σήμερα τούς στίχους αὐτούς, σκέφτεσαι πῶς ἴσως πλέον σπάνια τα αἰτήματά μας στήν Παναγία ἔχουν αὐτή τήν ἀρχοντιά...

Τό Ὑλικό

Τό συνολικό ἔργο περιέχει πάνω ἀπό 40 βυζαντινούς ἐκκλησιαστικούς ὕμνους καί 30 περίπου παραδοσιακά τραγούδια, μέ ἀναφορά στήν Παναγία, γεγονός πού τό καθιστά ὡς τό πρῶτο καί μοναδικό ὁλοκληρωμένο μουσικό ἔργο συλλογῆς ὕμνων καί τραγουδιῶν τῆς Παναγίας, ἀπό ὅλη τήν Ἑλλάδα.

Οἱ Ὕμνοι καλύπτουν τό σύνολο τῶν Θεομητορικῶν ἑορτῶν, ἐνῶ περιλαμβάνονται ἐπίσης: κάλοφωνικοί εἰρμοί, κάποιοι γνωστοί ὕμνοι νεώτερων συνθέσεων (λ.χ. Ἀγνή Παρθένη Δέσποινα τοῦ Ἁγ. Νεκταρίου, Παναγία Δέσποινα τοῦ ἱερομονάχου Δανιήλ Κατουνακιώτου), καί διάφορα, ἐν γένει, γνωστά τροπάρια τῆς Παναγίας, ἀπό τόν Ἀκάθιστο Ὕμνο ἤ τίς Ἀκολουθίες τῶν Παρακλήσεων Τῆς.

Ὡς πρός τά παραδοσιακά τραγούδια, ἔχει γίνει προσπάθεια νά περιληφθοῦν ὅλες οἱ περιοχές τῆς Ἑλλάδας ἀπό τήν Κρήτη ὡς τή Θράκη, ἤ Κύπρος ἀλλά καί οἱ ἀλλοτινές ἀλησιμόνητες πατρίδες (Σινασός Καπαδοκίας, Συληβρία, Τσεσιμέ, Ἀλάτσατα, Κάτω Παναγιά). Ὅρι-

σμένα από τὰ τραγούδια τοῦ ἔργου εἶναι ἀνέκδοτα, περισωσμένα, εἴτε μέσω μουσικῶν ἀρχείων τοῦ **Λαογραφικοῦ Κέντρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν**, τὴν καταγραφή τῶν ὁποίων ἐπιμελήθηκαν, κατὰ καιροὺς ἔγκριτοι μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι, ὅπως ὁ **Σπυρίδων Περιστερῆς** (βλ. τὸ τραγούδι «Κατέβα Κυρά Παναγιά» ἀπὸ τὴν Κῶ), εἴτε μέσω ἐρασιτεχνικῶν ἠχογραφήσεων προηγούμενων γενεῶν, πού εἶχα τὴν τύχη νὰ περιέλθουν στὰ χέρια μου. Μία ἀπὸ αὐτές τίς ἠχογραφήσεις εἶναι τὸ τραγούδι τῆς «Λυγερῆς» ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, τὰ Βάτικα Λακωνίας, τὸ ὁποῖο μοῦ παρέδωσε ὁ λαογράφος **Μηνᾶς Ἀναστασάκης**, σέ πολύ παλιές ἐκτελέσεις κάποιων χαρισματικῶν καὶ καλλιφωνων γυναικῶν τοῦ χωριοῦ «Ἅγιος Νικόλαος» στὸν Κάβο-Μαλιά: τῆς **Ἀρετῆς Λιβανοῦ** καὶ τῆς **Μάρθας Πισσάνου**.

Τὸ συνολικὸ ἔργο ἔχει κατανεμηθεῖ σέ τρεῖς ἐκδόσεις, καθεμίᾳ ἀπὸ τίς ὁποῖες περιέχει ἓνα διπλὸ CD, μέ παραδοσιακὰ τραγούδια καὶ βυζαντινοὺς ὕμνους τῆς Θεοτόκου.

Ἀσφαλῶς, ὑπάρχουν ἀκόμα ἀρκετὰ τραγούδια, ἀλλὰ καὶ ὕμνοι πού δέν περιλαμβάνονται στὸ ἔργο, κυρίως μέ τὸ σκεπτικὸ ὅτι τὸ παρὸν ὑλικὸ καλύπτει ἤδη ἐπαρκῶς, τόσο ἀπὸ πλευρᾶς περιεχομένου, ὅσο καὶ μουσικότητας, τίς ἀνάγκες τῆς ἐκδοσης.

Στὴν πρώτη αὐτὴ ἐκδοση τοῦ ἔργου περιλαμβάνονται μουσικὲς καταγραφές τοῦ κορυφαίου Ἑρμηνευτῆ καὶ Δασκάλου τῆς Παράδοσης **Χρόνης Ἀηδονίδη**, πλάι στὸν ὁποῖο εἶχα τὴν ἀνεκτίμητη ἐμπειρία νὰ μαθητεύσω ἐπὶ πολλὰ χρόνια καὶ νὰ μνηθῶ μέσω τῆς φωνῆς του στὸν πλοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς Κληρονομιάς. Ὁ Χρόνης Ἀηδονίδης ἀνέδειξε τὰ τραγούδια τῆς Θράκης, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Μακεδονίας, δίνοντάς τους σχῆμα, πνοή καὶ ἀρχοντιά μέ τὴ φωνή του. Μέ τὴν παρουσία του ὀλοκληρώνεται ἓνα μεγάλο κομμάτι τῆς Ἱστορίας τοῦ Παραδοσιακοῦ Τραγουδιοῦ. Μετὰ ἀπὸ ἐκείνον, ὅλα εἶναι διαφορετικὰ... Στὴν παρούσα ἐκδοση, ὁ Χρόνης Ἀηδονίδης μᾶς παραδίδει ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του ἀρχεῖο ἓνα τραγούδι - ὀρόσημο, πού ἔχει ταξιδέψει πολλὰ χρόνια τώρα μέ τὴ φωνή του. Μᾶς παραδίδει

έπίσης τήν εὐχή «Ἄσπιλε» πρὸς τήν Παναγία, σέ μία ἠχογράφηση πού πραγματοποιήθηκε τό 2012. Ἔχοντας ξεκινήσει ἀπό ψάλτης καί μέ πρῶτα μουσικά ἀκούσματα καί γνώσεις ἐκεῖνες τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, συνεχίζει καί ἐδῶ τόν δισκογραφικό δρόμο πού ἀνοίξε πρὶν κάποια χρόνια μέ καταγραφές ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων. Ψάλλει ἀπό τήν ψυχή του, ἐπιστρέφοντας τό τάλαντο πού τοῦ δόθηκε, ἐκεῖ πού ἀνήκει...

Ἔχουν περιληφθεῖ ἐπίσης, κάποιες ξεχωριστές μουσικές παρεμβάσεις καί διασκευές ἐνός σημαντικοῦ Ἑλληνα πού διαπρέπει χρόνια τώρα στό ἐξωτερικό καί ἀναδεικνύει τόν ἐλληνικό μουσικό πολιτισμό: τοῦ διεθνῶς καταξιωμένου πιανίστα, συνθέτη καί μαέστρου **Βασίλη Τσαμπρόπουλου**. Ἡ σχέση του μέ τόν κόσμο εἰδικά τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς εἶναι πολύ γνωστή τόσο στόν κύκλο τῶν ἱεροψαλτῶν ὅσο κυρίως στή διεθνή μουσική σκηνή, μέσω τῆς κορυφαίας γερμανικῆς Ἑταιρείας ECM, ἡ ὁποία ἔχει ἐκδώσει καί κυκλοφορήσει τά συνθετικά ἔργα του πού βασίζονται στό βυζαντινό μέλος. Ἡ ἐπιθυμία μου νά μετέχει ὁμως στόν δίσκο αὐτό δέν ἐνισχύθηκε μόνο ἀπό τό γεγονός τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἔργου καί τῆς μουσικῆς του φυσιογνωμίας. Μέ τόν Βασίλη Τσαμπρόπουλο ἔχουμε ἐγκαινιάσει τά τελευταῖα χρόνια μιᾶ ἰδιαίτερη συνεργασία πού συνδέει τόν μουσικό κόσμο τῆς Δύσης μέ τήν Ἀνατολή. Στά χέρια ἐνός ἰδιοφυοῦς μουσικοῦ, τό «χάσμα» τῶν ἀποστάσεων ἐξαλείφεται καί τά χρώματα τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς παράδοσης ἀποκοτῶν μία διαφορετική λάμψη καί ὁμορφιά. Ὁ Βασίλης Τσαμπρόπουλος, μέσα σέ πολύ ἐλάχιστα μουσικά δείγματα αὐτῆς τῆς ἐκδοσης, κατορθώνει νά ἀναδείξει αὐτή τήν ἄλλη πτυχή καί τήν πορεία πού μπορεῖ νά ἀποκτήσουν οἱ ἐλληνικοὶ δρόμοι, ὅταν ἀφήνεται ἡ ψυχή ἐλεύθερη νά ἀνασαίνει, μακριά ἀπό προκαταλήψεις καί νοοτροπίες πού ἀποδομοῦν καί ἀποστεώνουν τή μουσικότητα καί συχνά γίνονται καταφύγιο πολλῶν κακοτεχνιῶν πού ἐπιβιώνουν ἀπλῶς καί μόνο μέ τήν ἐπίφαση μιᾶς –ἀμφισβητούμενης– αὐθεντικότητος.

Τέλος, περιλαμβάνεται ένα παραδοσιακό τραγούδι της Ούγγαρίας, έρμηνευμένο από μία σπουδαία φωνή και προσωπικότητα, τή διεθνώς αναγνωρισμένη παραδοσιακή έρμηνεύτρια της Ούγγαρίας και καλλιτέχινιδα της UNESCO γιά τήν ειρήνη, Márta Sebestyén. Μέ τή Márta γνωριστήκαμε πρίν από κάποια χρόνια μέσω του καλού φίλου και δημοσιογράφου Σωτήρη Μπέκα. Είχα τήν χαρά νά τραγουδήσω πλάι της σέ σημαντικές συναυλίες στήν Ούγγαρία, στή Βασιλική του Αγίου Στεφάνου και άλλου. Από τήν πρώτη στιγμή, γνωρίζοντάς τη, καταλαβαίνεις ότι ή Márta Sebestyén βιώνει τήν Παράδοση μέ έναν έντελως διαφορετικό τρόπο. Τό χθές και τό σήμερα στό ήχόχρωμά της δέν έχουν στεγανά. Άνασύρει μνημες μιās άλλης εποχής και αυτό γίνεται τόσο φυσικά στή φωνή της όσο ο τρόπος πού ανασαίνει. Στήν έκδοση αυτή μās παραδίδει από τό αρχείο της ένα παραδοσιακό ούγγρικό τραγούδι αφιερωμένο στήν Παναγία. Οί στίχοι του μεταφέρουν τά λόγια του Άρχαγγέλου Γαβριήλ πρὸς τή Θεοτόκο κατά τόν Εὐαγγελισμό. Κάτι σάν ένα παραδοσιακό «Χαίρε...» τῶν «Χαιρετισμῶν», ὅπως τό φαντάστηκε ὁ λαϊκὸς ποιητής.

Τά Τραγούδια τῆς Παναγίας

Ἐπιχειρώντας νά προσεγγίσουμε μέ τρόπο λαογραφικό τό περιεχόμενο τῶν παραδοσιακῶν τραγουδιῶν πού ἀφοροῦν, ἀπευθύνονται ἢ περικλείουν τό ὄνομα τῆς Θεοτόκου, θά μπορούσαμε νά διακρίνουμε τίς ἀκόλουθες κατηγορίες:

1. Του Γάμου. Πρόκειται ἴσως γιά τή μεγαλύτερη κατηγορία τραγουδιῶν, μέ ἀναφορά στήν Παναγία. Σέ κάθε περιοχή τῆς Ἑλλάδας, μά κυρίως στά Δωδεκάνησα, ὁ λαϊκὸς ποιητής ξεκινᾷ τά παινήματα γιά τοὺς νιόνυμφους, μόνο ἀφοῦ ζητήσει ἀπό τήν Παναγία νά κατέβει και νά δώσει τήν εὐχή Της. Ἄλλοτε τήν ὥρα πού στολιζέται ἡ νύφη, ἄλλοτε μετά τή Στέψη,

στό γλέντι έξω από την αυλή της Ἐκκλησιαῆς, κι ἄλλοτε τήν ὥρα πού ἐτοιμάζουν τά κουλούρια τοῦ γάμου, κάθε τραγούδι τῆς γαμήλιας τελετῆς εἰσάγεται μέ τήν ἐπίκληση τῆς Θεοτόκου:

«Κατέβα Κυρά Παναγιά μέ τό Μονογενή σου,
στ' ἀντρόνον πού γίνηκε νά δώσεις τήν εὐχήν σου» (Κῶς)

«Ἐλα Παναγιά μου σῶσε, νοῦν καί λογισμόν μου δώσε /
νά παινέσω τήν κυρά μας καί τήν χρυσοπέρτικά μας» (Ρόδος, Σύμη)

«Ὡ Παναγιά, Κυρά Ψηλή, μέ τήν χρυσή κορῶνα /
Ἐλα νά δώσεις τήν εὐκήν σ' αὐτόν τόν ἀρρεβῶνα» (Κάλυμνος)

«Ἐλα Θεέ τζαί Πανα(γ)ιά μέ τό Μονο(γ)ενή σου /
τζί εὐλόα μας τοῦ ἦν τήν δουλειάν, πού 'ναι πού τήν βουλή σου» (Κύπρος)

2. Τῆς Θάλασσας. Πρόκειται γιά τραγούδια-προσευχές στήν Παναγία, πού λένε οἱ γυ-
ναῖκες καί οἱ μανάδες τῶν ναυτικῶν, περιμένοντάς τους νά γυρίσουν ἀπό τό ταξίδι. Τάμα-
τα καί παρακλήσεις πλέκονται μέ ἀληθινές ιστορίες καί κινδύνους τῆς θάλασσας. Συχνά τα
τραγούδια αὐτά λειτούργησαν ὡς ἡ «ἐφημερίδα» τῆς ἐποχῆς, περιγράφοντας καί διαδίδο-
ντας, ἀπό στόμα σέ στόμα, τραγουδισμένα, κάποια πραγματικά περιστατικά ναυαγίων καί
ἀνθρώπινου πόνου:

«Ὡ Παναγιά Γαλατζίανή, βλέπε τά τά ναυτάκια /
γιατ' ἔχει ἡ θάλασσα χαρές, μά πιό πολλά φαρμάκια» (Δωδ/σα)

«Παναγιά μας, Παναγιά μας, φύλαγέ τα παιδιά μας» (Κάλυμνος)

«Ἀνάμεσα Τσιρίγο καί σέ Κάβο-Μαλιά /
καράβι κινδυνεύει μ' ὄλη τή σιρμαγιά [...]/

Βοήθα Παναγιά μου γιά νά γλυτώσουμε /
κι ὅσα καντήλια ἔχεις θά σ' τά ἀσημώσουμε» (Λακωνία)

3. Νανουρίσματα. Σπάνια βρίσκει κανείς παραδοσιακά νανουρίσματα καί κανακίσματα, χωρίς τό ὄνομα τῆς Παναγίας:

«Κοιμήσου μέ τήν Παναγιά καί μέ τόν Ἅγιο Γιάννη /
Μέ τόν ἀφέντη τόν Χριστό κι ὁ πόνος σου νά γειάνει» (Μ. Ἀσία)

«Παναγιά μου 'που τό Σκιάδι, βλέπε τό πρωί καί βράδν /
Παναγιά μου 'που τό Βάτι, βλέπε το κι ἐσύ κομμάτι /
Παναγιά μου 'που τό Θάρρι, κόρην ὁμορφη νά πάρει» (Ἀσκληπιεῖο Ρόδου)

4. Τῆς Ἄλωσης τῆς Κωνσταντινούπολης. Στά τραγούδια αὐτά περιγράφεται ὁ πόνος τῆς Θεοτόκου, ὡς προστάτιδας τῆς Βασιλεύουσας, γιά τήν ἄλωσή της. Ἡ Παναγία «κλαίγει πικρά» πού «τούρκεψεν» ἡ Πόλη, ἀλλά καί ἐκφράζει τήν κοινή προσδοκία τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ, ὅτι κάποτε τά πράγματα θά ἀλλάξουν. Στέκεται στήν πόρτα τῆς Ἁγιά-Σοφιάς, λέγοντας στους τούρκους:

«Πάψτε μαστόροι τή δουλειά, μή χάνετε καιρό σας.
Ἐδῶ τζαμί δέν γίνεται γιά νά λαλοῦν χοτζάδες.
Ἐδῶ θά μένει «Ἁγιά-Σοφιά» (Μακεδονία)

Κι ἄλλοτε πάλι, συμπάσχοντας μέ τούς ἀνθρώπους, θρηνεῖ σά μάνα γιά τόν χαμό της:

«Μᾶς πήρανε τήν Πόλη μας καί τήν Ἁγιά Σοφιά μας /
Κλαίγει πικρᾶν ἡ Παναγιά» (Ἄνατ. Θράκη)

«Ἡ Παναγιά ἀναστέναξε καί δάκρυσαν οἱ 'κόνες» (Ἄνατ. Θράκη)

«Βοήθα Ἄη Γιώργη, βοήθα Παναγιά /
νά πάρουμε τήν Πόλη καί τήν Ἅγια Σοφιά»

(Ἄνατ. Θράκη)

5. Ἱστορικά. Πέραν ἀπό ὅσα εἰδικῶς ἀναφέρονται στήν Ἄλωση τῆς Πόλης, ἡ Παναγία ἐμφανίζεται καί σέ μία ἀκόμα σειρά τραγουδιῶν πού περιγράφουν ἄλλα ἱστορικά γεγονότα, συνήθως καταστροφές, ὅπως τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς γενοκτονίας τοῦ Πόντου ἢ τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Ἀνωγείων τῆς Κρήτης, ἀπό τοὺς Γερμανοὺς τὸ 1944:

«Ὡ Παναγιά μου Ἀνωγειανῆ, πού ἔσων αὐτὴ τὴν ὥρα /
ὄντεν ἐβάναν τὴν φωθιά στά ξακουσμένα Ἀνώγεια»

(Κρήτη)

«Ἡ Παναγία λειτουργά τά σήμαντρα κτυποῦνε /
Βροντοῦνε τά καμπάνας ἄτ'ς, Τ' Ὀρμᾶνα ἀντιβροῦναι /
Τῆς Σουμελᾶς τὸ μόναστηρ Ἐβζῆεν κ' ἐχαλάεν»

(Πόντος)

6. Ἀφιερωμένα ἀποκλειστικά στή Χάρη Της. Πρόκειται γιὰ τραγούδια πού περιέχουν στίχους ἐγκωμιαστικούς καί παρακλητικούς πρὸς τὴν Θεοτόκο καί κυρίως ἀναφέρονται σέ «Παναγίες» πολὺ ὀνομαστῶν προσκυνημάτων (Πορταῖτισσα, Τήνου κ.ο.κ.). Αὐτὰ δημιουργήθηκαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, γιὰ νά τιμῆσουν καί νά ὑμνήσουν ἀποκλειστικά τὴν Παναγία κάθε τόπου:

«Κυρά μου Πορταῖτισσα, μέ τὸ μεγάλο δρόμο, νά μ' ἀξιώνει
ἢ χάρη σου νά ῥχομαι κάθε χρόνο»

(Ἄστυπάλαια)

«Ὡ Παναγιά μου Τηνιακιᾷ μέ τὸ χρυσό τσεμπέρι, κραταίεις τόν Μονογενῆ
μέ τὸ δεξί σου χέρι / Ὅλος ὁ κόσμος προσκυνᾷ τὴν ἐδική σου εἰκόνα,
Ὡ Παναγιά μου Τηνιακιᾷ μέ τὴ χρυσή κορῶνα»

(Τήνος)

7. Θρήνοι Παναγίας. Ένα πολύ μεγάλο τμήμα τῶν παραδοσιακῶν τραγουδιῶν περιλαμβάνει τοὺς λαϊκοὺς θρήνους τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, στοὺς ὁποίους ἡ Θεοτόκος θρηνεῖ γιὰ τὸν Μονογενῆ τῆς. Στὰ τραγούδια αὐτά, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, ὁ λαϊκὸς ποιητὴς, ταυτίζει τὴ συμπεριφορὰ τῆς μετὰ ἐκείνη τῆς ἀπλῆς μάνας πού θρηνεῖ γιὰ τὸ παιδί τῆς, λιποθυμᾷ στό χαμό, χάνει τὰ λογικά τῆς, ἐλπίζει νὰ ξαναδεῖ ζωντανό το σπλάχνο τῆς. Γι' αὐτὸ οἱ θρήνοι τῆς Παναγίας ἀποτελοῦσαν πάντα τὰ πιὸ παρηγορητικά τραγούδια γιὰ τίς μητέρες ἐκεῖνες πού ἔχουν ζήσει θάνατο παιδιοῦ.

« Ἄρκοντες ἀφικράστε μου τῆς Δέσποινας τὸν θρήνον /
 πῶς κλαίει τὸν Μονογενῆ εἰς τὸν Σταυρόν ἐκείνον» (Κύπρος)

« Σήμερα μαῦρος οὐρανός, σήμερα μαύρη μέρα [...] /
 Ἡ Παναγιά ἢ Δέσποινα καθόταν μοναχὴ τῆς
 τὴν προσευχὴ τῆς ἔκαμνε γιὰ τὸν Μονογενῆ τῆς» / [...] /
 Ἡ Παναγιά σάν τ' ἄκουσε πέφτει λιπιθυμαίει /
 σταμιά νερό τῆς ρίχνουνε, τρία κανάτια μόσχο /
 καί σάν τῆς ἦρθε ὁ λογισμός καί σάν τῆς ἦρθε ὁ νοῦς τῆς /
 ζητεῖ μαχαίρι νὰ σφαγεῖ, φωτιά νὰ πάει νὰ πέσει [...]» (Θράκη)

8. Μετὰ τὴ μορφὴ Τσακισμάτων. Ὑπάρχουν ἐπίσης πολλὰ τραγούδια, ὅπου ἡ ἀναφορὰ στὴν Παναγία γίνεται μέσω «τσακισμάτων», δηλαδή ἐπαναλαμβανόμενων φράσεων, παρένθετων κατὰ τὴ διάρκεια τῶν στίχων, ὅπως λ.χ.:

« Βόηθα Παναγιά μου», « Παναγιά μου», « Βλέπε μας Παναγιά μου».

Αὐτά, ἄλλοτε ἔχουν θέμα σχετικὸ μετὰ τὴν Παναγία (ὁπότε μπορεῖ νὰ ἀνήκουν θεματολογικὰ σὲ κάποια ἀπὸ τίς παραπάνω κατηγορίες), ἄλλοτε ὄχι:

«Μιά Λυγερή –βόηθα Παναγιά– μιὰ Λυγερή τραγούδαγε» (Βάτικα Λακωνίας)

«Τρία καράβια –βόηθα Παναγιά– τρία καράβια φεύγουνε» (Άνατ. Θράκη)

«Έλατε όλα τα πουλιά νά κάνουμε ζυμάρι –βόηθα Παναγιά μου» (Δωδ/σα)

«Ὡ Παναγιά Κύ –βλέπε μας Παναγιά μου– ὦ Παναγιά Κυρά Ψηλή» (Κάλυμνος)

«Δώδεκα εϋζωνάκια τ' ἀποφασίσανε /
στήν Πόλη γιά νά πᾶνε –Παναγιά μου– νά πολεμήσουνε» (Άνατ. Θράκη)

9. Λοιπά, γενικού περιεχομένου. Ἐδῶ θά μπορούσαμε νά κατατάξουμε ὅλα τα ὑπόλοιπα, σέ θεματολογία, τραγούδια (τῆς ξενιτιάς, τῆς ἀγάπης κ.ο.κ.) πού δέν μποροῦν νά ἔνταχθοῦν σέ καμία ἀπό τίς παραπάνω κατηγορίες. Σέ αὐτά, ἡ ἀναφορά στήν Παναγία συνήθως γίνεται ὡς παράκληση νά ἐκπληρώσει μιὰ ἐπιθυμία, ἀλλά τό πρόσωπό Της δέν εἶναι αὐτό πού κατέχει ἔν τέλει τόν πρωταρχικό ρόλο στούς στίχους:

«Καλέ Σύ Παναγιά μου κι Ἄγια μου Φωτεινή /
βοήθα με καί 'μένα ὅπου 'μαι ὄρφανή [...]

Ἄγια μου Παναγιά μου κι Ἄγιο Γρηγόρη μου /
βοήθα τό πουλί μου νά 'ρθει στή γνώμη μου» (Μ. Ἀσία)

«Παναγιά τοῦ Μανταλάκη βλέπε μας τό νησάκι» (Πάτμος)

«Συληβριανή μου Παναγιά, στό μπότι τοῦ λαμπάδα /
Φύλαγε τήν ἀγάπη μου, πού 'ναι μακριά στά ξένα» (Συνασός Καππαδοκίας)

Ἄλλοτε ἐπίσης τό ὄνομά Της χρησιμοποιεῖται γιά νά ἀποδείξει τό μέγεθος τῆς ἀγάπης:

«Μαρία λέν τήν Παναγιά, Μαρία λέν' κι ἐσένα /
κι ἂν ἀρνηθῶ τήν Παναγιά, θά ἀρνηθῶ κι ἐσένα» (Ἡπειρος)

Ἐδῶ συναντᾶμε ἐπίσης καί κάποια τραγούδια μέ ιδιαίτερο περιεχόμενο. Τό ἕνα ἀπό αὐτά εἶναι ὁ πολύ γνωστός χασάπικος τῆς Κωνσταντινούπολης: «Ἐχε γεια Παναγιά», ὅπως τουλάχιστον ἔχει καταγραφῆ ἕως σήμερα. Κατ' ἄλλη ἐκδοχή, οἱ στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ ἀπαντῶνται καί ὡς: «Ἐχει γειά, πάντα γειά». Ὅπως καί νά ἔχει, ἡ Παναγία ὡς προστάτιδα τῆς Πόλης, μπορεῖ νά δικαιολογήσει τήν ὑπαρξή της σέ αὐτό τό τραγούδι, ἔστω καί ἄν γεννῶνται ἀπορίες γιά τό νόημα τῶν στίχων:

«Ἐχε γειά Παναγιά, τά μιλῆσαμε /
ὄνειρο ἦτανε, τά λησμονήσαμε»...

Τό δεύτερο εἶναι ἕνα καθιστικό τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, πού συνηθίζοταν νά λέγεται τήν ὥρα τοῦ τραπεζιοῦ, ἀπό τόν οἰκοδεσπότη πρὸς τοὺς καλεσμένους του, στό ὅποιο περιγράφεται ἕνα ὄνειρο μέ τήν Παναγία:

«Ἐψές εἶδα στόν ὕπνο μου καί στό γλυκό ὄνειρό μου /
τούς Ἀποστόλους φίλενα καί τόν Χριστό κερνοῦσα /
καί τήν γλυκιά μας Παναγιά θερμοπαρακαλοῦσα /
γιά νά μοῦ δώσει τά κλειδιά, κλειδιά τοῦ Παραδείσου»

(Ἀνατ. Θράκη)

